

El doble exili d'un artista polifacètic

EL TEMPS

Joan Gols davant del micròfon de Ràdio Barcelona. Va ser-ne cap d'emissions i locutor, des del 1934 fins al 1937.

Continuador d'una rica tradició d'artista total, a la manera de Santiago Rusiñol o Apel·les Mestres, Joan Gols, mort a l'exili el 1947, va destacar com a ninotaire, il·lustrador i periodista radiofònic. La seva figura surt finalment de l'oblit i l'ostracisme.

Ha patit un doble exili. El primer comença el 1939 i el segon, l'any de la seva mort, el 1947. Aquest segon exili s'ha mantingut fins avui. El polifacètic Joan Gols i Soler (Tarragona, 1894 - Caracas, Veneçuela, 1947), periodista de premsa i de ràdio, escriptor, caricaturista, il·lustrador, dissenyador, pedagog i músic, va ser una de les figures més destacades i populars

dels anys 20 i 30 i un dels responsables del redreçament cívic i cultural català en els difícils anys de la Dictadura de Primo de Rivera i durant els engrescadors anys de la Generalitat republicana. Amb la seva mort prematura a l'exili, va desaparèixer de la memòria col·lectiva.

Finalment, un volum li farà justícia. Arola Editors reporta la seva intensa vida i analitza la seva immensa i ben

variada tasca amb el llibre *Joan Gols i Soler. Un personatge singular*.

El fill, Marçal Gols i Cavagliani, n'escrivi la biografia; Montserrat Castillo estudia les seves creacions plàstiques, presents en camps tan diversos com la premsa satírica, el llibre i els ex-libris; Josep Maria Figueres, el periodisme; Fina Masdeu, l'escriptor i traductor; i finalment, Carles Robert, la seva activitat com a compositor i harmonitzador de cançons populars, catalanes i veneçolanes.

Els fets de 'L'Estevet'. Són prou coneguts els fets del *¡Cu-cut!* El setmanari satíric publica el 23 de novembre del 1905 un acudit de Junceda que ofèn els militars i un escamot uniformat assalta la redacció del setmanari, la impremta-llibreria on s'edita i també la redacció del diari *La Veu de Catalunya*. El

EL TEMPS

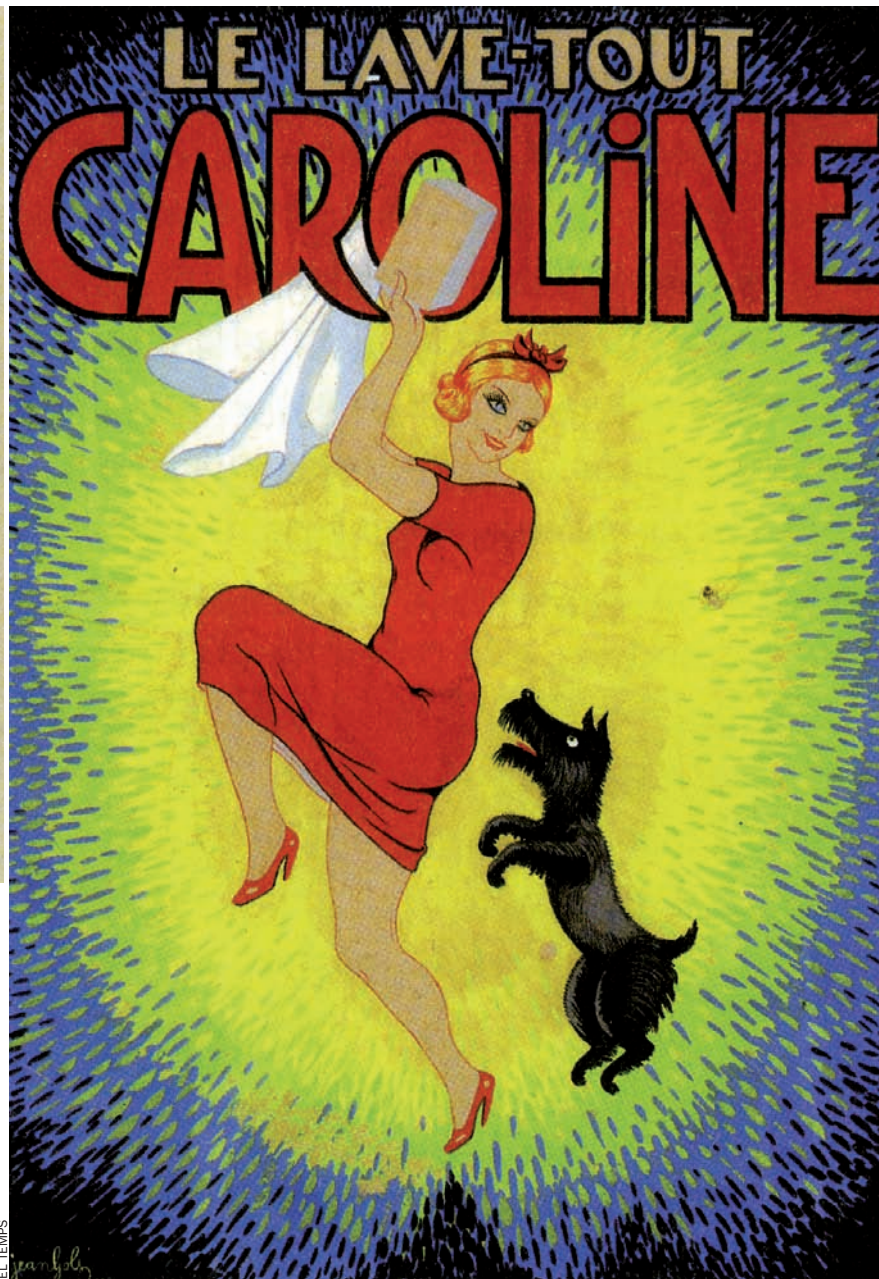
“Panorama de l’Espanya gran”, acudit de la contraportada del setmanari satíric *L’Estevet* corresponent al número del 24 de novembre del 1922. Jan, l’autor de l’acudit, és Joan Gols. El peu diu: “Ara aneu a sapiguer quina víctima va millor per a guanyar una altra medalla.” Cartell de propaganda d’un detergent, realitzat per Joan Gols, a França, el 1939. Ex-libris de J. Gols, John, del 1917.

govern i el rei Alfons XIII, pressionats pels militars, fan aprovar al Congrés la llei de jurisdiccions, llei que posava sota jurisdicció militar els delictes contra els símbols de l’estat espanyol i incloïa les injúries de paraula o per escrit.

No és tan sabut, però, a causa del silenci que ha envoltat la seva figura, que Joan Gols va ser encausat l’any 1923 per un jutge militar en aplicació d’aquesta llei, per culpa d’una portada del setmanari satíric *L’Estevet*.

L’Estevet, “Setmanari Nacionalista Popular”, com proclama el subtítol, és fundat l’any 1921 per Manuel Carrasco i Formiguera, el dirigent demòcrata-cristià que fou afusellat per Franco el 1938.

La gran amistat que uneix Gols amb Carrasco fa que el dibuixant hi col·labori de seguida com a ninotaire. Hi defensa la independència i el catalanis-

EL TEMPS

me i hi fuetja les dretes, els governs i, amb especial dedicació, els militars.

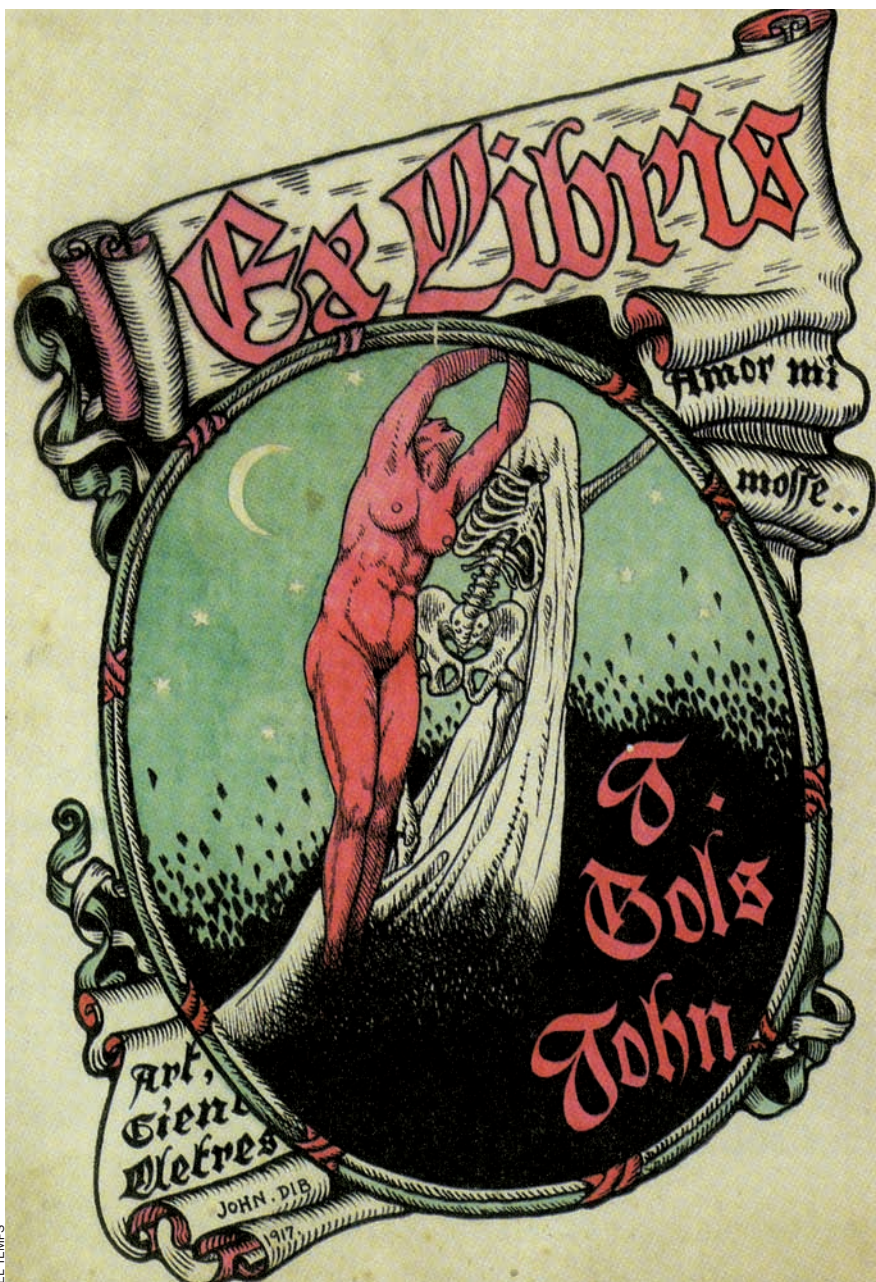
Els seus dibuixos, signats amb el pseudònim *John*, són seleccionats en diverses ocasions per il·lustrar la portada. La del número de 14 d’abril del 1892 irrita els militars.

És una burla dels fracassos de l’exèrcit espanyol al Marroc, com també ho era l’acudit de Junceda al *¡Cu-Cut!* I també parla de la victòria. “La Victoria”, en el dibuix de Gols, és el nom d’una fàbrica de “galletas y tortas” propietat d’un moro.

Al fons es veuen, batejant uns turons coronats per creus, els noms corres-

ponents a les batalles del Rif: “Sidi-Dris”, “Annual”, “Monte Arruit” i “Al-hucemas”. Un tanc ensorrat i un vaixell enfonsat reforcen la humiliació militar espanyola. El jutge militar vol processar la persona que s’amaga sota el nom de John i també un segon ninotaire, Quelus, pseudònim de Miquel Cardona, que al mateix exemplar publica un segon acudit considerat ofensiu.

Gols i Cardona són encausats. Carrasco i Formiguera, que es troba a França, torna a Barcelona i, en un acte de coratge i generositat, n’assumeix tota la responsabilitat. Els autèntics John i Quelus són jutjats, però el càstig militar

es concentra en Carrasco, que haurà de passar sis mesos al penal de Burgos.

La revista es mantindrà viva fins al cop de Primo de Rivera del 23, però haurà de reduir la crítica a la guerra imperialista.

Aquells anys previs a la Dictadura de Primo de Rivera han consolidat la carrera del dibuixant i il·lustrador Joan Gols. Dibuixa ex-libris, logotips i caricatures. El gener del 1916 exposa unes cinquanta caricatures de personatges locals a Valls. I a partir del mes de juny del mateix any col·labora, amb acudits gràfics, al "setmanari regionalista amb ninots" *La Piula*.

Al mateix temps, manté la vocació docent —ha estudiat magisteri a la Normal de Tarragona— i el 1917 guanya el concurs per a la plaça de professor de l'Escola de Nis de l'Ateneu Igualadí.

Els dos anys d'estada a Igualada escriu tot de cançons amb gests per als alumnes i aconsegueix la catalanització de l'escola. La música va ser precisament el nexa d'unió amb la que després fou la seva dona, Mercè Cavagliani, filla de Rodolfo Cavagliani, pianista i director d'orquestra d'òpera, i de la pianista Emília Traid.

Mai no abandonà la música. Escriu unes quantes sardanes i adapta lletres

de cançons per a infants, a més d'harmonitzar cançons populars.

Durant la Dictadura de Primo, diversifica la seva activitat artística i les seves feines: fa caricatures de les figures del món de l'esport a *La Vanguardia*; treballa d'administrador del *Diario de Barcelona* i entra de professor de Dibuix Superior i de Topografia a l'Escola Superior d'Agricultura de Catalunya i de Geometria Descriptiva de l'Escola Massana, de la qual és secretari. Això a banda, a partir del 1925 exerceix de mestre de capella a la basílica de Santa Mara del Mar.

Però la seva principal contribució serà la de dibuixant en revistes i col·leccions literàries catalanes. Per exemple, dibuixa contes a revistes com *D'Ací D'Allà*, fa acudits gràfics a la revista satírica *El Sr. Daixones i la Sra. Dallonses* i il·lustra edicions de les sèries "Els contistes catalans" i "La novel·la d'ara".

Darrere el dibuixant hi ha un escriptor i un periodista. Durant els anys 1926 i 1927 adapta un seguit de contes populars russos i àrabs que, il·lustrats per Junceda, es publiquen al *Violet*, suplement il·lustrat d'*En Patufet*.

Més endavant, entre el 1934 i el 1937, publicarà al voltant d'una dotzenes de contes infantils a la revista *Ràdio Barcelona*. Animat a col·laborar en la divulgació de la novel·la catalana, l'any 1931 publica *Ni amor ni llei*.

"Era gairebé natural —escriu Domènec Guansé a *La Publicitat*—, diria millor, fatal, que un home amb un temperament d'artista, que ha tingut una vida tan diversa, assagés aquest gènere, per aprofitar, si més no, la seva experiència."

El crític qualifica l'obra de desconcertant, perquè barreja el realisme vuitcentista amb l'anècdota de la vida exterior i algun "absurd psicològic", apaivagat tanmateix per "un regust de veritat" que plana sobre l'acció en conjunt.

Com a traductor, gira òperes al català i participa en la versió d'un parell de títols de "La Novel·la Estrangera".

La col·lecció "La Novel·la Estrangera" va ser un projecte que Gols va compartir amb el seu amic Ventura Gassol. Gols hi apareix com a director i Gassol, com a director. Els dos amics compartien també el catalanisme radical i un mateix comportament ètic: tots dos eren germans francmaçons.

Gassol, a final del 24, ha d'abandonar

el país. Perseguit per separatista, va fugir de casa en pijama en sentir que la policia trucava a la porta de casa. Gols l'amagà uns quants dies a casa seva i el va conduir al port de Tarragona, des d'on embarcà cap a Portvendres.

Quan l'1 d'octubre del 1927 Antoni Rovira i Virgili funda el diari *La Nau*, en fa sots-director Gols. Hi publicà articles i entrevistes amb personatges de la vida cultural catalana, sobretot escriptors i artistes.

Música i periodisme expliquen la seva presència a la revista mensual *Música-Il·lustració Ibero-Americana*, apareguda entre el 1929 i el 1931. Va ser-ne director i secretari, a més de publicar-hi articles i crítiques.

Home de ràdio. Home inquiet, i mogut per estendre el català a tots els àmbits, entra amb força al món de la ràdio i el veiem exercint de cap d'emissions de Ràdio Associació de Catalunya EAJ 15, del 1931 al 1934, i de Ràdio Barcelona EAJ 1, a partir del 1934. A més, col·labora amb les revistes de les emissores, *Catalunya Ràdio* i *Ràdio Barcelona*.

Les dues emissores passen a dependre de la Generalitat durant la guerra i Gols és nomenat secretari de la Comissaria de Radiodifusió, l'organisme que es fa càrrec de les dues emissores, fins que

EL TEMPS

Caricatura de Ventura Gassol, d'"Els Contistes Catalans". És del 1924. John és Joan Gols.

el 37 la CNT i la FAI ocupen Ràdio Barcelona. Poc després ha de seguir el camí del seu amic Gassol, perseguit pels revolucionaris, i exiliar-se.

A França treballa en el cartellisme i el disseny publicitari, però arran de la Guerra Mundial decideix d'anar-se'n a Amèrica. El seu país d'acollida serà Veneçuela.

Quan es mor de càncer, el juliol del 1947, el president Rómulo Betancourt és dels primers a arribar a casa seva per expressar el seu condol.

A Caracas, a més de crear-hi el programa de ràdio *L'hora catalana*, pot fundar una escola i el seu prestigi com a pedagog arriba a ser tan ferm que quan l'escola jueva de Caracas decideix de crear una escola pròpia es converteix en el primer director del centre. Si hagués tornat a Catalunya l'haurien pogut jutjar, com a conspirador judeomacònic, a més de separatista: havia militat a Estat Català i a ERC. Ja l'esperaven: vigilaven les entrades i sortides de casa seva, que va passar a ser la llar de la seva germana petita, Maria Teresa. De tant en tant un agent pujava al pis i demanava: "Escriu? On és? Quan tornarà?"

Sigui per haver fet una tasca tan diversa, per no haver pogut tornar o per haver tingut un exili tan curt, el fet és que el seu estimat país potser no es va interessar tant per ell com el policia que pujava al seu antic pis.

Lluís Bonada

Trossos i mossos

Alfons Llorenç

Somni

Cernien en la fosca els filets de les primeres alenades de claror les blanques pedres de llum de les finestres atrompetades dels absis. A trenc d'alba el sol de bon matí pujaria barrancs amunt, treparia pels penya-segats fins, lentament i amb tendresa, acaronar les pedres d'or de Sant Martí del Canigó. Foradaria les espesses cortines de tenebres la minúscula resplendor de tres brases enceses a la cassoleta de l'encenser; presidint la processó, per la via sacra avançaria pausadament i amb parsimònia, a ritme

de plàcid gregorià; una bufada d'un monjo diaca generaria una flameta i, a poc a poc, aniria encenent tots els ciris del seguici i sembraria de foc el temple.

Assentat damunt cingles, enrocat en un pic del Canigó, penjat als espadats, fou fundat entre les boires de la fi del primer mil·lenni per Guifré II (970-1050), comte de Cerdanya i de Conflent; consagrà el monestir, a les festes del sant titular -11 de novembre- del 1009, el germà del comte, l'abat Oliba (971-1046), comte de Berga i de Ripoll i futur bisbe de Vic. S'arromangaria l'alba i s'arregussaria l'hàbit i amb les palmes de les mans, entre benediccions amb aigua i exorcismes amb sal, untaria la pedra amb oli de catecúmens i reial crisma, posaria brases damunt i cremaria encens, escamparia cendra, amb molles de pa fregaria la mesa i eixugaria els olis sants, gravaria quatre creus als angles i una al centre, atapeït tot del dens simbolisme dels elements i de la sagrada

EL TEMPS

Sant Martí del Canigó.

trilogia dels fruits mediterranis.

Es descorrien obscurs temors del 999. Una il·luminació nova. Un acte civilitzador prop del cel, a l'olimp dels nostres déus. La memòria d'un somni. Amb aquests signes i ritus naixia una nació. Fa deu segles: "Far grandios que un promontori amaga,/ darrere el Pirineu lo sol s'apaga,/ i els ulls d'algun estrellita se veuen llambregar."

Periodista